

KİBİR VE GURUR

Doç. Dr. Nihat HATİPOĞLU

I- Konunun Planı

A- Kibir Kavramı

B- Kibrin Çeşitleri

1- Allah'a Karşı Büyüklenme, Şeytanın Mirasıdır

2- İnsana Karşı Kibir

3- Nefse Karşı Kibir

C- Ahirette Kibirinin Hali

D- Kibrin İlacı Tevazudur

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

İnsan ahlakını oluşturan huylar kötü ve iyi olmak üzere ikiye ayrılır. Güzel ve iyi huyların arasında tevazu, doğruluk, veya sabır, cesaret, emanete riayet, nimet ve iyiliğe şükür, yumuşaklık, sevgi, merhamet, cömertlik, ağırbaşlılık gibi övülen duygu ve hareketler sayılabilir.

Kötü huylar arasında ise, kibir, gazab, zulüm, korkaklık, gaflet, haset, yalancılık, iki yüzlülük, iyiliği başa kakma riya, gösteriş, merak, gururlanma gibi yerilen tavır ve duygular sayılabilir.

Yüce Kitabımızın yerdiği kötü huylardan birisi de “Kibir ve gurur”dur. Kibir ve tekebbür; büyüklenmek, gururlanmak, başkasını küçük görmek, kendinde büyüklük vehmetmek ve başkasına itibar göstermeyip onu yok saymak anlamına gelmektedir. Bu huy ve tavır dinen hoş görülmez.

İnsanın gösterdiği gurur ve büyüklenmeye baktığımızda bunun birkaç türlü ortaya çıktığını görürüz. Bunlardan birincisi ve en tehlikelisi Yüce Allah'a ve peygamberine karşı gösterilen kibir ve gurur; İkincisi ise insana karşı gösterilen kibirdir. Üçüncüsü ise kişinin kendi nefsinde oluşturduğu gururdur ki bu da Hz. Peygamber tarafından kınanmıştır.

III- Konunun Özet Sunumu

Kibir ve gururun en tehlikelisi Yüce Allah'a karşı gösterilen gururdur. Bunu ilk örneği şeytanın gösterdiği gururdur.

Şeytanı kafir kılan tavır, şeytanın Yüce Allah'ın emrini tartışması ve kendini Hz. Adem'den üstün saymasıdır.

Hiçbir kimsenin başkasına karşı büyüklenme hakkı yoktur. Çünkü herkesin dedesi Hz. Adem'di, O da topraktandı ve nihayet herkes bir su damlasından yaratılmıştır. O halde hangi hakla, bir kısımımıza lütfedilen bazı hususları diğer insanlara karşı üstünlük sebebi sayalım.

Aslında ahiret gününde, küçümseyenlerle küçümşenenler karşı karşıya geleceklerdir.

Bir başka kibir çeşidi ise, kişinin kendisini nefisini müstağni sayması şeklinde olan kibirdir. Hz. Peygamber bu tarz kibri de kınamıştır. Peygamberimiz Kibirli fakiri kınar. Zira o ve ailesi kibrinden dolayı ihtiyacını gideremeyecek ve belki de bu kibri topluma pahalıya mal olacaktır.

Kibir ve gurur hastalığının ilacı tevazudur. Mümine yakışan mütevazi olmaktır. Zira mütevazi olanı Allah (c.c.) yüceltir. Efendimiz çok mütevaziydi.

Son olarak şu noktayı iletelim, Hıristiyanları, Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu ilan etmeye sürükleyen kalbi maraz da kibirdi. Kur'an onlara işaret ederken (Mesih, Allah'a kul olmaktan çekinmez) Özellikle kulluğa işaret eder. Hıristiyanlar aşırı büyüklenmeden dolayı Hz. İsa'yı kul da ilan edemediler ilah da. Ona Allah'ın oğlu diyerek, haddi aştılar ve sapkınladılar.

IV- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

“Hani meleklerle; Adem için saygı ile eğilin demiştik de iblis hariç bütün melekler saygı ile eğilmişler, iblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kafirlerden olmuştu.”¹

Ayrıca şu ayetlere bakılabilir:

Bakara, 2/34,El-A'raf, 7/12; Sâd, 38/76,Yunus 10/75;Müddessir 74/22-24,Lokman 31/18; A'raf 7/48,Kasas 28/39, 83; Nuh 71/7; Gafir 40/27, 60,Nisa 4/36,173; Necm, 53/32.

1 Bakara, 2/34

V- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

عَنْ ثَوْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ : مَنْ مَاتَ وَهُوَ بَرِيٌّ مِنْ ثَلَاثٍ: الْكِبْرِ، وَالْغُلُولِ، وَالَّذِينَ دَخَلَ الْجَنَّةَ.

“Hz. Sevban (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kim şu üç şeyden berî olarak ölürsa cennete girer:Kibir, Gulûl, Borç”²Allah’a yalvarmamak, duasız kalmak da kibrin bir çeşididir.

عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ : الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ، ثُمَّ قَرَأَ: وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ .

Nu'man İbnu Beşîr (radiyallâhu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Dua ibadetin kendisidir" buyurdular ve sonra şu âyeti okudular. (Meâlen): "Rabbiniz: "Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" buyurdu."³

وعن أبي هريرة رضي الله عنه قال: بَيْنَمَا رَجُلٌ يُصَلِّي مُسْبِلًا إِزَارَهُ. إِذْ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ : اذْهَبْ فَتَوَضَّأْ. فَذَهَبَ فَتَوَضَّأَ. ثُمَّ جَاءَ ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَتَوَضَّأْ. فَذَهَبَ فَتَوَضَّأَ. ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَالِكَ، أَمَرْتَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ مُسْبِلًا إِزَارَهُ وَإِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ صَلَاةَ رَجُلٍ مُسْبِلٍ إِزَارَهُ.

Ebû Hüreyre (radiyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam izarını salmış olarak namaz kılarken, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ona:"Git, abdest al!" ferman buyurdu. Adam gitti abdest aldı, sonra gelip tekrar namaza durdu. [Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) tekrar]:"Git abdest al!" emretti. Adam gitti, abdest aldı, geri geldi. Bir adam:"Ey Allah'ın Resûlü, ona niye abdest almasını emir buyurdunuz?" diye sordu."O, dedi, izârını sarkıtmış olarak namaz kıliyordu. Allah, izarını sarkıtan erkeğin namazını kabul buyurmaz!"⁴İslam, fakirin kibirlisini sevmez. Zira kibirli fakir iyiliğin ulaşmasına engel olduğu gibi, muhtaç durumdaki ailesini de mağdur eder.

2 Tirmizî, Siyer 21, (1572, 1573) 4, 138-139

3 Gâfir, 40/60. [Tirmizî, Tefsir, 40 (hd. 3247) 5, 374-375; Ebû Dâvud, Vitir, 23 (hd. 1479) II, 161

4 Ebû Dâvud, Libas 28, (hd.4086). 4, 344-350; ayrıca bk. Ebu Davud, Libas, 26 (hd. 4090-91), 5, 350-353)

وعن أبي ذر رضي الله عنه قال: قال رسول الله: ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ، وَثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ: فَأَمَّا الثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُحِبُّهُمُ فَرَجُلٌ أَتَى قَوْمًا فَسَأَلَهُمْ بِاللَّهِ وَلَمْ يَسْأَلْهُمْ بِقَرَابَةِ بَيْنِهِ وَبَيْنَهُمْ فَمَنْعُوهُ، فَتَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْقَابِهِمْ فَأَعْطَاهُ سِرًّا لَّا يَعْلَمُ بِعَطِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ وَالَّذِي أَعْطَاهُ، وَقَوْمٌ سَارُوا لَيْلَتَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ النَّوْمُ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعَدُّ بِهِ فَنَزَلُوا. فَقَامَ رَجُلٌ يَتَمَلَّقُنِي وَيَتَلَوُّ آيَاتِي، وَرَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَلَقِيَ الْعَدُوَّ فَانْهَزَمُوا فَأَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يُقْتَلَ أَوْ يُفْتَحَ لَهُ، وَأَمَّا الثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ: فَالشَّيْخُ الزَّانِي، وَالْفَقِيرُ الْمُخْتَالُ، وَالغَنِيُّ الظَّلُومُ.

Hız. Ebu Zerr (radiyallahu anh) anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:"Üç kişi vardır, Allah onları sever, üç kişi de vardır Allah onlara buğzeder.Allah'ın sevdiği üç kişiye gelince: "Bir adam bir cemaate gelir, onlardan Allah adına birşeyler ister, kendisiyle onlar arasında mevcut bir karâbet sebebiyle istemez. Onun başvurduğu kimseler, istediğini vermezler. İçlerinden biri cemaatin arkasına kayıp, isteyen kimseye gizlice ihsanda bulunur. (Öyle gizli verir ki) onun verdiğini sadece Allah'la ihsanda bulunduğu adam bilir.(İkinci adam ise:) Bir cemaat yoldadır. Gece boyu da yürürler. Derken (yorulurlar ve) uyku herşeyden kıymetli bir hal alır. Konaklarlar, [başlarını koyup yatarlar.] Bir adam kalkıp bana karşı tevazu ve tazarruda bulunur, ayetlerimi okur.(Üçüncü adama gelince:) Seriyeye katılmıştır. Seriyeye düşmanla karşılaşır, hezimete uğrarlar. Ancak o ilerler, öldürülünceye veya başarınca kadar savaşmaya devam eder.Allah'ın buğzettiği üç kişiye gelince: Bunlar zâni ihtiyar, kibirli fakir, zâlim zengindir."⁵ (Konuyla ilgili diğer hadisler için bkz.)⁶

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

Diyanet İslam Ansiklopedisi “Gıybet” md, XIV, 63-64; Heytemi, İbn Hacer (Terceme, Serdaroglu, Şentürk),

5 Tirmizî, Cennet 25, (hd. 2567) 4, 697-698; ayrıca bk. Tirmizî, Birr, 61 (Hd. 1998-2001; 4, 360-363).

6 Buhari, Enbiya, 54, Libas, 5; Müslim, Libas, 48; Nesai, Zinet, 101, 104; Ahmed, Müsned, 3, 66; ayrıca bk. Allah elbisesini böbürlenerek yürüyene (ahirette rahmetle) bakmayacaktır.” Buhari, Libas, 1,2,5; Fedailu’s-Sahabe, 5; Müslim, Libas, 42-46; Ebu Davud, libas, 25-27; Tirmizî Libas, 8-9; İbn Mace, libas, 6-9. Müslim, İman, 172. Tirmizî, Kıyamet, 47; Ahmed, Müsned, 11, 179

Ahmed, Müsned, 11, 118. Müslim, İman, 147, 148; Ebu Davud, Libas, 26; Tirmizî, Birr, 61; İbn Mace, Mukaddime, 9, Zühd, 16; Ahmed, Müsned, I, 299. Müslim, Cennet, 34; Tirmizî, Cennet, 22; Ahmed, Müsned, II, 276 Yakın anlamdaki metinler için bk. Buhari, Tefsir (Sure 68), 1; Edeb, 61; Eyman, 9; Müslim, Cennet, 46, 47; Tirmizî, Cehennem, 13; İbn Mace, Zühd, 4; Ahmed, Müsned, 11, 169. Müslim, Münafikun, 24; Ebu Davud, Sünnet, 19; İbn Mace, Mukaddime, 14; Zühd, 33.

Müslim, Birr, 69; Tirmizî, Birr, 82; Darimi, Zekat, 34; Malik, Muvatta, Sadaka, 12

Müslim, Cennet, 64; Ebu Davud, Edeb, 40; İbn Mace, Zühd, 16, 23

Darimi, Mukaddime, 13. (Not : Buradaki hadisler Concordance kaynaklarına göre verilmiştir.)

İslamda Helaller ve Haramlar (Kayıhan, İst.) I, 165; Yıldırım Celal, Büyük Günahlar. (1990, İst.) 252, 405;

El-Münziri, et-Tergib ve't-Terhib, III, 165: Şenkiti, Edvau'l-Beyan, (Beyrut);

İbn Mübarek, ez-Zehd (Kütubi'l-İlmiyye): Beyhaki, Ez-Zühdü'l-Kebir (Daru's-Sekaye),

Es-Sebbağ, min hedyin nübüvveti, 470;

El-Askalani, İbn Hacer, el-Metalibü'l-Aliyye, 2, 431-433 ;

Yahya ez-Zemman, Tasfiyetü'l-Kulub, (Kütübü's-Sakafe, Beyrut) 95; Makdisi, er-Rikketu ve'l-Büka, (Darul Kalem, Beyrut);

İzzüddin Belik, Minhacü's-Salihin, 317-320; Gazali, Kalblerin Keşfi.